

**Programma van maatregelen bij Archeologienota :
Rijkmakerlaan, Essen
(prov. Antwerpen)**

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, november 2019

Titel

Programma van maatregelen bij Archeologienota:

Rijkmakerlaan, Essen

(prov. Antwerpen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

KOVO CONSTRUCT BVBA

Projectcode

2019K248

Plaats en datum van uitgave

Borgerhout, november 2019

Reeks

RVFSA-Rapport, 80

© Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	3
2. Inleiding	6
3. Onderzoeksvragen.....	6
4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	9
5. Programma van maatregelen.....	10

1. Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site

Rijkmakerlaan, Essen (19-ESS/RIJ-2019K248)

Ligging

Antwerpen, Essen,
 Rijkmakerlaan, Peepolderlaan

Kadastrale gegevens projectgebied

Essen:
 1^{de} Afdeling: Sectie B
 Perceelnummer: 717G4

Bounding Box

X159296,8	Y237544,1
X159395,8	Y237496,1
X159448,9	Y237616,4
X159328,4	Y237612,5



Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied

Onderzoek	Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek
Projectcode	2019K248
Opdrachtgever	KOVO CONSTRUCT BVBA
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. Bart Van Loon Architect
Uitvoerder	Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research & Consultancy.
Erkend archeoloog	Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126
Nummer wettelijk depot	Niet van toepassing
Termijn	

15 november - 29 november

Geplande ingreep

Bouw bedrijfsgebouw met verschillende eenheden.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De nota werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3000m² of meer en de geplande bodemingrepen meer dan 5000 m² bedragen, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en is gelegen buiten een zone waarop lagere oppervlaktecriteria van toepassing zijn.

Randvoorwaarden

/

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

Thesaurus

Bureauonderzoek, GGA

2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van een geplande nieuwbouw te Essen, hoek Rijkmakerlaan - Peepolderlaan. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld..

3. Onderzoeksvragen

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

Het projectgebied ligt in het zandgebied van de Antwerpse Kempen, gekenmerkt door een zwak golvend dekzandreliëf dat doorsneden wordt door enkele beken. Het tertiaire substraat wordt gevormd door de afzettingen van de Formatie van Merksplas, Lid A uit het Pliocene. Dit zijn de jongste tertiaire afzettingen die dateren uit het Boven-Pliocene en het begin van het Pleistoceen. In deze periode lag het projectgebied in een kust-nabij marien milieu, waarin grijs, halfgrof tot grof zand is afgezet. Het kwartsrijke zand bevat regelmatig dunne klei-intercalaties, is glimmerhoudend en bevat schelpfragmenten, gerold hout, veen en (sideriet)keitjes.

Bovenop de mariene Tertiaire afzettingen bevindt zich de Formatie van de Kempen bestaande uit estuariene afzettingen gekenmerkt door klei-, zand- en leemcomplexen, schorreklei en wadzanden. Tijdens het Pleniglaciaal waren de zandige sedimenten sterk onderhevig aan erosie ten gevolge van de geringe vegetatiebedekking die aanwezig was in deze poolwoestijn. De Kempische kleilagen waren meer erosiebestendig en vormden de interfluvia.

Vanaf het Laatglaciaal wisselen glacialen en interglacialen, respectievelijk koudere en warmere periodes, zich af. Onder invloed van noorderwind zetten eolische sedimenten zich af. Bijgevolg werd het Kempisch kleisubstraat door het dekzand van de Formatie van Gent afgedekt. In de dalen is dit pakket dikker dan op hoger gelegen gebieden. Hierdoor werd het reliëf dat zich vormde tijdens de ijstijd genivelleerd. Het Pleistocene dekzand werd daarna in koudere periodes opnieuw herwerkt door de heersende wind uit het westen. Ten gevolge van deze

verstuing ontstonden lokale landduinen (stuifzand). De textuur van deze sedimenten uit het Holoceen en het Tardiglaciaal kenmerkt zich door fijn tot medium fijn zand.

Vanaf het Holoceen werd het aanzienlijk warmer met een stijging van de grondwatertafel tot gevolg. Daarbij nam de vegetatiebedekking toe. Het afgestorven plantenmateriaal accumuleerde in depressies en rivierdalen waardoor er na verloop van tijd veenlagen werden gevormd. In de beekvallei van de Kleine Aa kunnen fluviale sedimenten worden aangetroffen. Deze kenmerken zich door lemig zand en zijn vaak rijk aan organisch materiaal of veen in de lager gelegen delen.

Onder antropogene invloed werd op grote schaal ontbost waardoor de natuurlijke bescherming van de bodem werd vernield en de zandgronden opnieuw kwamen bloot te liggen. Bijgevolg werden er nieuwe verstuingen gevormd. Bovendien veranderde het landschap ingrijpend ten gevolge van het verrijken van de bodem met plaggenbodems en de aanleg van drainagestelsels.

Specifiek voor het projectgebied kon worden vastgesteld dat het terrein zich op het einde van de 18^{de} eeuw nog in heidegebied, zij het op de rand, bevond. Iets na het midden van de 19^{de} eeuw (voor 1863) werd het terrein bebost. Dit bos bleef vervolgens 100 jaar lang op het perceel aanwezig. Of het bos in tussentijd werd gerooid en terug aangeplant, kon niet worden achterhaald. In het derde kwart van de 20^{ste} eeuw vinden veel grootschaliger ingrepen plaats in de bodem. Binnen het projectgebied wordt een fabriek gebouwd. Deze zal de komende 50 jaar het beeld bepalen en breidt flink uit in alle richtingen tot buiten het projectgebied. Tegen begin jaren 1990 is het projectgebied bijna volledig bebouwd. De rest van het terrein is verhard. Begin 21^{ste} eeuw wordt de fabriek gesloopt en doet het braakliggende terrein dienst als tijdelijke werfzone voor de ontwikkeling van de omliggende terreinen.

De constructie en sloop van de vroegere fabriek hebben een negatieve impact gehad op de bodem en de oorspronkelijke podzolbodem volledig vernield zoals bleek uit enkele foto's van door de opdrachtgever in de zomer van 2019 genomen foto's.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

Op het grondgebied van Essen en over de grens met Nederland zijn talrijke vindplaatsen gekend vanaf de prehistorie tot in de Nieuwe Tijd. Hieruit wordt duidelijk dat de regio al millennia bezocht werd door mensen.

In de directe omgeving van het projectgebied zijn echter geen archeologische sites gekend. De dichtstbijzijnde CAI-locatie situeert zich ongeveer 1750 meter ten westen van het projectgebied.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?*

Op basis van de geraadpleegde bronnen kunnen we concluderen dat er zich binnen het terrein geen cultuurhistorische resten bevinden. Ook wat het archeologische potentieel betreft, kan besloten worden dat de kans op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kenniswinst klein tot onbestaande is. De oorzaak zijn de verstoringen die werden veroorzaakt tijdens de laatste 50 jaar en in verband kunnen worden gebracht met de constructiefases en de sloop van de vroegere fabriek Beckers.

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

De ontwikkeling van het volledige terrein als industriezone zal een negatieve impact hebben op eventueel binnen het projectgebied aanwezige archeologische resten. Het afgraven van het terrein ten behoeve van de benodigde werkzaamheden, het betreden met zwaar materieel, het graven van nutsleidingen en nutspullen, het aanleggen van een private weg en de nodige groenvoorzieningen zullen een negatieve impact hebben op grondsporen die zich aftekenen onder de Ap-horizont. Hierbij zal de vernieling plaatselijk volledig zijn, ter hoogte van diepere uitgravingen ten behoeve van ondergrondse constructies en elders beperkt afhankelijk van de aard van de aanwezige sporen en de hier geplande werken. Zo zullen dieper ingegraven sporen zoals waterputten mogelijk niet volledig worden vernield door de geplande werken. Echter dient hierbij wel vermeld te worden dat een verlies van context eveneens een belangrijk kennisverlies is. Een half bewaarde waterput op zich zegt niet zo veel.

Echter kon worden aangetoond dat het terrein reeds grondig werd verstoord gedurende de laatste decennia. Hierdoor zullen eventueel binnen het terrein aanwezige archeologische resten een lager potentieel aan kenniswinst hebben door het ontbreken van een context. Met andere woorden hebben de werken geen grote bijkomende impact op het kennisverlies van eventueel nog aanwezige resten.

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Op basis van het huidig beschikbare bronnenmateriaal kan besloten worden dat er voldoende informatie beschikbaar is om te kunnen aantonen dat de kans op de aanwezigheid van

archeologische resten met een hoog potentieel aan kenniswinst binnen het projectgebied erg klein is. Niet enkel zijn er in de directe en wat ruimere omgeving geen aanwijzingen hieromtrent, maar is het projectgebied grondig verstoord ten gevolge van de bouw en sloop van de vroegere fabriek die hier in het derde kwart van de 20^{ste} eeuw aanwezig was.

Daarom raden we aan geen bijkomende onderzoeken uit te voeren in het kader van de geplande werkzaamheden. We raden eerder aan het terrein op te nemen op de GGA-kaart.

Uit bovenstaande kunnen we concluderen dat er geen bijkomende onderzoeken dienen te worden uitgevoerd in het kader van de geplande werken.

4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kon bepaald worden dat het projectgebied in oorsprong een hoog potentieel had op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering. De landschappelijke ligging in de nabijheid van een moerassige zone maakte de locatie interessant voor menselijke occupatie. Bovendien zijn er in de directe omgeving en in Essen nagenoeg geen archeologisch intacte vindplaatsen gekend. Indien er zich met andere woorden archeologische resten zouden bevinden, zouden deze sowieso een hoog potentieel op kennisvermeerdering hebben gehad, gezien de tot op heden schaarse hoeveelheid archeologische data over de omgeving.

Echter kon worden aangetoond dat binnen het projectgebied ingrijpende wijzigingen hebben plaatsgevonden die dit potentieel grotendeels tot volledig hebben vernield. Op het einde van de 18^{de} eeuw bevond het terrein zich in heidegebied. Dit betekent dat er zich allicht geen dikke beschermende bodemlaag bevond bovenop het eventueel aanwezige archeologische archief. Met andere woorden bevonden aanwezige resten zich aan of net onder het oppervlak.

De aanplanting van naaldbos omstreeks het derde kwart van de 19^{de} eeuw zal hierdoor alvast een negatieve impact hebben gehad op eventueel aanwezige steentijd artefactensites. Bovendien is niet duidelijk of het bos gedurende zijn 100-jarig bestaan ooit werd gerooid en heraangeplant. Indien dit het geval is, zal dit een bijkomende impact hebben gehad. Niet enkel op eventueel aanwezige steentijd artefactensites, maar ook op eventuele sporensites.

Een veel grotere impact op het potentieel van het terrein, heeft de constructie van de fabriek en de verschillende uitbreidingsfases alsook de latere sloop en het gebruik van het terrein als tijdelijke werfzone gehad. Hierdoor werden niet alleen eventueel aanwezige sporen geheel of gedeeltelijk

vernield, maar werd tevens een groot deel van de context van eventueel nog bewaarde resten aangetast.

5. Programma van maatregelen

Er werd een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem uitgevoerd, dat aangeeft dat er geen bijkomende maatregelen meer nodig geacht worden in het kader van de geplande werken. Al het vooronderzoek dat noodzakelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed werd uitgevoerd.

De impact van de geplande werkzaamheden werd getoetst aan de gekende reeds verstoorde en reeds onderzochte zones, de gekende geologische, bodemkundige en ecologische kenmerken en de gekende archeologische en historische waarden (zie verslag van resultaten van het vooronderzoek).

Belangrijk in de afweging van de noodzaak voor verder vooronderzoek zijn de huidige graad van verstoring ten gevolge van de bouw, uitbreiding en sloop van de vroegere fabriek van Beckers. Hierdoor is er slechts een beperkte kans op het aantreffen van archeologische resten met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering waardoor de meerkost ten gevolge van bijkomend onderzoek niet opweegt tegen de kenniswinst.

Naar aanleiding hiervan zijn geen verdere maatregelen vereist. Daarom wordt geen programma van maatregelen opgemaakt. Deze beslissing steunt op onderstaande redenering.

De afweging of verder vooronderzoek noodzakelijk is, gebeurt op volgende wijze:

Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- *de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven*
Hoewel niet kon aangetoond worden dat er zich geen archeologische resten in het projectgebied bevinden, kon wel voldoende worden aangetoond waaruit deze resten zouden kunnen bestaan en dat gezien de in kaart gebrachte verstoringen de kans op het aantreffen van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering klein is.
- *een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen*
Gezien het ontbreken van mogelijke archeologische resten met een hoog potentieel aan kennisvermeerdering dienen geen verdere maatregelen genomen te worden.
- *een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken*
Er dient geen archeologische opgraving plaats te vinden in het projectgebied.

- *een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken*

Er dient geen plan van aanpak gemaakt te worden voor een eventueel behoud in situ.

Op basis van het uitgevoerde vooronderzoek kunnen we besluiten dat er voldoende informatie is gegenereerd om een te bekrachtigen archeologienota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft.